ניחוחות הארץ של פעם – כביש 5700



צילום: ישראל פרקר, 2022

אבני מורשת
תחקיר, צילום וכתיבה
פרופ' אליהו שטרן

[10/2025]

ניחוחות של פעם

האקדמיה ללשון עברית (2016) טוענת כי "**ניחוח**, מן השורש נו"ח, פירושו בנראה 'נחת', 'נועם'. " לדעתה "מקובל לפרש כי ריח ניחוח הוא ריח נעים, ובפרט ריח המניח את הדעת ומשכך את הרוגז. ואמנם נמצא שריח הניחוח של הקורבנות בכוחו לפייס: "וַיִּבֶן נֹחַ מִזְבֵּחַ לַה'... וַיַּעַל עֹלֹת בַּמִּזְבֵּחַ. וַיָּרַח ה' אֶת רֵיחַ הַנִּיחֹחַ וַיֹּאמֶר ה' אֶל לִבּוֹ לֹא אֹסִף לְקַלֵּל עוֹד אֶת הָאֲדָמָה בַּעֲבוּר הָאָדָם... וְלֹא אֹסִף עוֹד לְהַכּוֹת אֶת כָּל חַי כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי" (בראשית ח, כ-כב).
לפי האקדמיה, "המילה העברית ניחוח מופיעה בתנ"ך יותר מארבעים פעם, ותמיד בצירוף ריח ניחוח. כנראה משום כך היא קיבלה בעברית החדשה את משמעות הצירוף כולו – 'ריח טוב ונעים'. בהרחבה ניחוח הוא 'ריח' בכלל, וכיום המילה משמשת גם במשמעות מושאלת כגון 'עיצובים בניחוח של פעם' ".



רחוב המגדל (דהיום), כפר חיים,
שנות ה-1930
מקור: מוזיאון המגדל, כפר חיים

ריח טוב ונעים, במיוחד בניחוח של פעם, מלווה בדרך כלל רגשות של נוסטלגיה הקשורה על פי רוב לזיכרונות ילדות ונוצרת על ידי נופים אסוציאטיביים שהפרט מזהה לעצמו ו/או על ידי משארי נוף. **משארי הנוף** הם "שרידים של הנוף שאפיין את האזור/המקום בעבר". בהיותם "משהו מהנוף של פעם", הם מתייחסים בהגדרתם לנופי עבר כמו, למשל, הנוף הכפרי המוצג בצילום המצורף משנות 1930. משארי הנוף עשויים לייצג את שארית הצומח והחי שאפיינו את האזור, את המיוחד שהיה בו מבחינה ליתולוגית וגיאולוגית, את גיוונו הטופוגרפי והנופי ופעמים רבות גם את שרידי מורשתו ההיסטורית.

משאר הוא באמור דבר ששרד מהעבר (כמושג יחסי), המעורר עניין ויוצר הקשר סובייקטיבי. מההיבט הזה הוא מהווה מעין "חלון אל העבר", כאילו "משהו מהנוף של פעם".



משאר נוף – בית הקירור הישן של כפר ידידיה

צילום: ישראל זלר, 2024

מכאן, משארי נוף יוצרים רגשות של נוסטלגיה אל נופי הילדות או אל הנוף של פעם ואלה, כאמור מלווים בניחוחות טובים ונעימים. בשעה שאנו חוזרים בנוסטלגיה לשנות ילדותנו, אנו מחבקים בחום את הזיכרונות, בפינו עולה הטעם של פעם, באפנו מכה ניחוח הזמנים ההם, ובמוחנו רצות תמונות העולות בעזרתם של משארי הנוף הנגלים בשטח. משארי הנוף הם נקודות ציון נופיות וסמלים מקומיים המהווים את הסממנים הראשונים לשורשי העבר באזור.

התהוות היישובים ממזרח לנתניה

במהלך שנות ה-1930 וראשית ה-1940 קמו במערב עמק חפר, על רכס הכורכר שממזרח לנתניה, שמונה יישובים. בשל ריבוי שטחי הביצות שהיו בעיקר בצפון האזור, מדרום לנחל אלכסנדר, גרעיני ההתיישבות התמקמו על הגבעות הבולטות של הרכס כפי שנראה במפת פרישתם המצורפת.

גוש היישובים התפתח מצפון לדרום. ראשית ההתיישבות הייתה בשנת 1933 בה עלו על הקרקע שני הקיבוצים, מעברות ומשמר השרון, והמושב כפר חיים. שנה מאוחר יותר, ב-1934, הוקם מושב הדר עַם ושנה לאחריו הוקם מדרום לו מושב כפר ידידיה. גוש היישובים הדרומי יותר הוקם בשנים 1939-1940. ראשיתו ביישוב גן חפר (1939) והכפר נירה (1940). מדרום נבנה באותה שנה גם המושב בית יצחק. בשנת 1952 התאחדו היישובים גן חפר ונירה ליישוב אחד שנקרא שער חפר. כעשור לאחר מכן, בשנת 1963, התאחד גוש שער חפר עם בית יצחק ונוצר מושב אחד גדול המכונה "בית יצחק-שער חפר". לאחר האחודים האזור כולל כיום שני קיבוצים וארבעה מושבים. כל היישובים הם חלק מהמועצה האזורית עמק חפר.

חקלאות ותעשייה חקלאית, פלחה, פרדסים, מטעים וחממות. אין וילות "מפוצצות", אזור כפרי ירוק עם שפע מבנים לשימור וניחוחות של פעם.

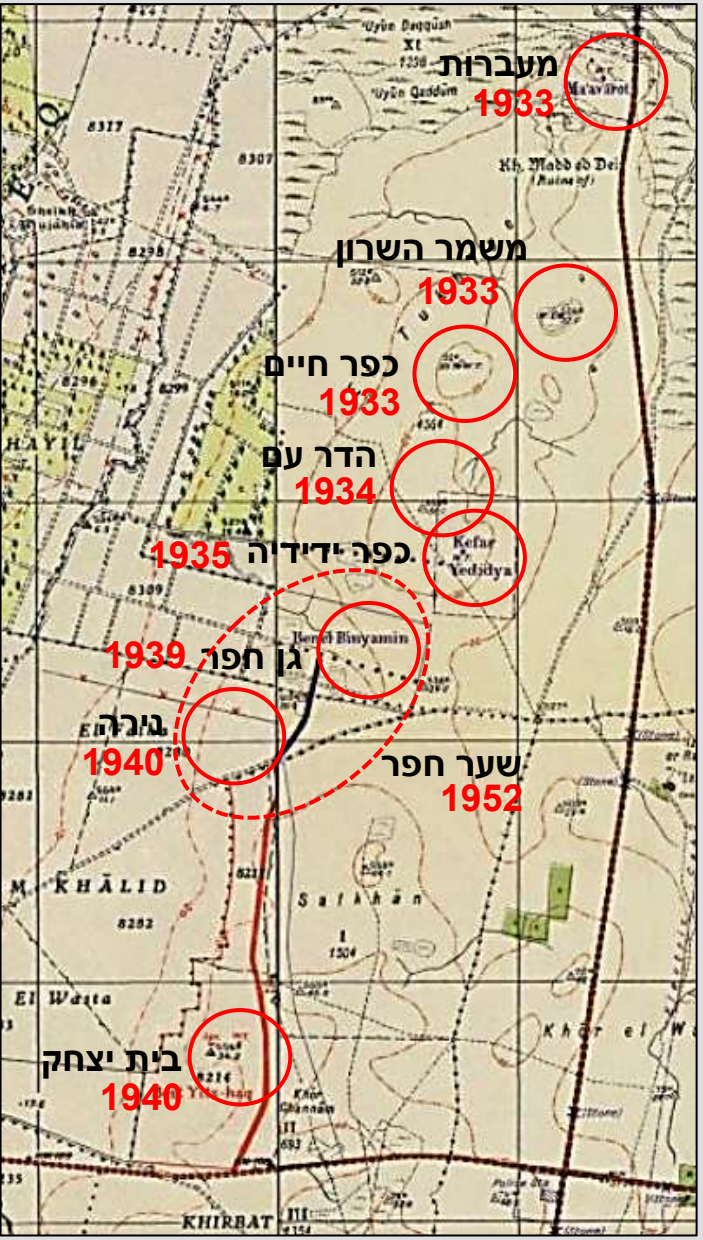

יישובי מערב עמק חפר ושנת הקמתם על מפה משנות ה-1940



כביש 5700

כביש 5700 הוא כביש פנים אזורי, ממזרח לנתניה, המחבר את ארבעת המושבים ושני הקיבוצים שהתפתחו, כפי שתואר, במערב עמק חפר. בניגוד לכיוון ההתפתחות הכרונולוגי של היישובים, תחילתו בדרום, בכביש 57, כביש בית ליד – נתניה, וסיומו בצפון במפגש עם כביש 4, בסמוך לצומת כפר ויתקין. בכל המושבים והקיבוצים שלאורכו נותרו משארי נוף, בעיקר נכסי מורשת מוחשית בנויה שעל מרביתם יש שילוט של המועצה לשימור אתרים. ריבוי משארי הנוף שלאורך הכביש והנוף הכפרי המלווה אותו, מעלים אצל רבים מהנוסעים בו את ניחוחות הארץ של פעם.

המצגת הנוכחית "לוקחת" אותנו אל אותם ניחוחות. היא מהווה אוסף של "חלונות אל העבר" בנוף הנוכחי.



צומת כביש 5700 עם כביש בית ליד-נתניה, 1940
מקור: ארכיון
מושב בית יצחק – שער חפר

ה"מסע" אל ניחוחות העבר

הטוב ביותר לצאת ל"מסע" בסתיו. בתקופת פריחת ההדרים. עם חלונות פתוחים ברכב וריחות משכרים של הפרדסים הסובבים. כמצופה, החוויה תהיה חזקה במיוחד לאלה שיסעו בכביש זה בפעם הראשונה.

הכביש, לכל אורכו, נסלל מדרום לצפון רק כמה שנים לאחר קום המדינה. נתחיל בראשיתו, במפגשו עם כביש 57, בעקבות השילוט הראשון "**בית יצחק – שער חפר**". רמז ראשון לכך שחלקו הדרומי עובר בגוש כפרי שנוצר מאיחודם של ארבעה יישובים: בית יצחק, גן חפר, שער חפר ונירה.



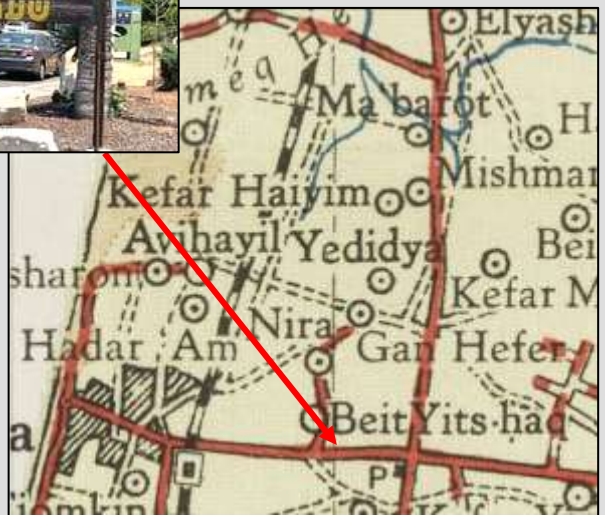

מפת היישובים לאורך כביש 5700 העתידי, 1951



המנון הכפר

הם הגיעו מאירופה לגבעת טרשים וחול
וידעו שזה לא פיקניק יצטרכו מעט לסבול
אבל יקה זהו יקה עם חינוך וערכים
ובדרך אל הרפת הם טיפחו גינות פרחים

פזמון:
בית יצחק שער חפר
איך נשקפות תמונות חיינו כמו מספר
שער חפר בית יצחק גן חפר נירה
את שירכם היום נשירה

אחר כך הוקמו גן חפר שער חפר וגם נירה
מהחסכונות שלנו לא נותרה אפילו לירה
אבל את גבעות החול כיסו שדות ופרדסים
כי לכל משבר פתרון יש אם מתניים משנסים

ובנגד ארבעה כפרים דיברה אז מועצה
אף אחד מהם אז לא קיבל בדיוק מה שרצה
אך ביחד הם שלמות של נחת ושל אופי טוב
עד שאיש מזה יובל אינו רוצה פה לעזוב



מיד עם הכניסה לכביש 5700, מעט מצפון לרחוב הראשונים החוצה אותו ממזרח למערב, מצוי שריד מקורי ממבני המגורים שנבנו לאורך רחוב הראשונים ב-שנים 1939 ו-1940. ניחוח ראשון של פעם.



למעלה:
בניית הבתים הראשונים במושב בית יצחק, 1940-1939

מקור: ארכיון בית יצחק – שער חפר.

למטה:
שרידי הבתים הראשונים שנבנו במושב, היום, 2024

מעט במעלה הכביש מתגלה הניחוח השני. משמאל לכביש, בכיכר הנקראת "רחבת הבנים" בניין בן שלוש קומות. המבנה "הרב-קומתי" היחיד הקיים לכל אורכו של כביש 5700. מבנה ציבורי רב-תפקודי שנבנה בשלבים ויש בו מין ריח מפא"יניקי של פעם. משרדים עם שולחן עץ וכוסות תה כתום חזק עם לימון.

כיום, הבניין מאכלס משרדים שונים, חלקם בעלי אופי ציבורי מקומי וחלקם מסחרי. בחלקו האחורי סניף של חברת "הגרעין", ללמדנו שאנו בממלכה החקלאית.

ממשיבים.



מבנה ציבורי ברחבת הבנים, בית יצחק-שער חפר, 2025



צידו האחורי של המבנה הציבורי ואופיו החקלאי, 2025



כריכה של חוברת על עמק חפר, שנכתבה בגרמנית בשנת 1936 והוצאה על ידי הסוכנות וקרן היסוד, במטרה לעודד התיישבות בעמק חפר

מקור: ויקיפדיה



מגדל המים בבית יצחק
בשנות ה-1940
מקור: אתר פיקיוויקי.

מגדל המים הראשון, אחד מרבים ושונים שייקרו בדרכינו, מצוי מימין לכביש במעלה הגבעה עליה הוכרזה הקמתו של מושב בית יצחק על ידי גברת **גרטרוד פויירינג**, רעייתו של **יצחק פויירינג**, על שמו נקרא המושב.

יצחק היה מנהיג ציוני ובנקאי שחי בגרמניה וביקש להקים קרן למטרה ציונית. אלמנתו בחרה להשתמש בכסף להקמת מושב ליהודי גרמניה בארץ ישראל.

המגדל, המשמש עד היום כסמל המושב, מצוי במפגש "דרך השרון" (הוא כביש 5700) עם "רחוב המגדל". בולט בשטח, עשוי בטון יצוק, מסיבי ומקרין עוצמה.

ממשיכים צפונה.



מגדל המים בבית יצחק,
2024
מקור: אתר "שיבומי"

לאחר מגדל המים אנו מתקרבים למה שהיה פעם היישוב **נירה**. אין הבדל בנוף בין בית יצחק לנירה. רצף של בתי מגורים כפריים וחלקות מעובדות. ואם נבחן, באמצעות צילומי האוויר המצורפים, את ה"פעם" ואת ה"היום", גם כאן הבדלים מעטים בלבד. וזו עוד סיבה לבחירתו של כביש 5700 להצגת הניחוחות המקוריים של האזור.



מקור: "סיפורו של מושב נירה" Youtube

נירה כיום, 2020



מקור: ארכיון מושב בית יצחק – שער חפר

משמאל למעלה:
נירה, 1949
מקור: אופק צילומי אוויר



בניית בתי מושב נירה, 1940

מקור: ארכיון מושב בית יצחק – שער חפר

נירה הייתה אגודה חקלאית משותפת עם כפר ידידיה ושמרה על ייחודה ועצמאותה המוניציפאלית עד לאיחודה עם המושב שער חפר. כך, חדלה להתקיים כמושב עצמאי.

ממשיכים עם הכביש ושביבי שדות עוטפים ממערב.



שטחים חקלאיים משובצים בין בתי המושבים. חקלאות של פעם וחקלאות אורגנית של היום.



נכנסים ל**כפר ידידיה**. השלט מורה כי המושב הוקם בשנת 1935. נוסד על ידי קבוצה מעולי גרמניה, וקרוי על שמו של **ידידיה פילון האלכסנדרוני**, שחי במאה הראשונה לספירה באלכסנדריה. קהילת יהודי אלכסנדריה הקימה קרן לעזרת פליטי גרמניה, תרמה להקמת היישוב והנציחה את שמו בשם היישוב העברי החדש בארץ ישראל.

הייתה התניה שכל מתיישב בכפר ידידיה יחויב להוכיח שברשותו סכום כסף שווה ערך לאלף לירות מנדטורית של אז (5,000 דולר) כיוון שהמוסדות המיישבים ידעו שהקמה בו-זמנית של יישובים חדשים תהווה עומס כבד על קופת הציבור.

המושב תוכנן על ידי **ריכרד קאופמן** ושרידי מתקניו החקלאיים המקוריים שולטים עדיין בנוף המקומי.



שלט הכניסה הדרומית למושב כפר ידידיה, 2025



מתקני אחסון וחלוקה שנותרו עד היום בצד הדרך, כפר ידידיה, 2025

ניחוחות של פעם מורגשים בעיקר בכיכר המרכזית של הכפר. ממש על כביש 5700. בדאי לשוטט מעט סביב הכיכר. מסביבנו תורמים לאווירה ציורי קיר המתארים את ההווי החקלאי, תמים ופסטורלי.

בולטת בכיכר הצרכנייה המקומית, כן צרכנייה של פעם, והסילו הרב-תפקודי: גם סילו וגם מגדל מים, וגם עמדת שמירה, וגם במה לסמלים לאומיים, וגם מתקן להתרעות ביטחוניות. משלים את האווירה המחסן הטכני הוותיק בשם "הגר", המספק את צורכי החקלאים.



הסילו של כפר ידידיה, 2025



הצרכנייה



אחד מציורי הקיר המעטרים את הכיכר המרכזית של כפר ידידיה, 2025

ביציאה מכפר ידידיה, כביש 5700 עולֶה עם הטופוגרפיה המקורית לגבעה, עליה הוקם בשנת 1951 מגדל המים המסוגנן של **מושב הדר עם**. מושב שנקרא על שם הפרדסים המקיפים אותו. נחלות שניטעו על ידי חברת יכין פרדסים לפרנסת תושבי המושבים והקיבוצים בעמק חפר שסבלו ממצוקה כלכלית.



ניחוחות הדרים ונוף
של פעם בהדר-עם
מתוך: אתר "מושב הדר עם",
2020

המושב הוקם בשנת 1934 על ידי עולים מליטא ומצפון אמריקה. מים הגיעו למקום רק משלוש הבארות שהיו בכפר חיים הסמוך. בתחילת שנות החמישים הצטרפו למושב עולים מהולנד והיה צורך במקור מים נוסף. במורדות המערביים של הגבעה היו נטועים פרדסים ובתוכם באר שנחפרה בשנות ה-1940. לכן הוקם בשנת 1951 על הגבעה הסמוכה מגדל מים שקיבל את מימיו מהבאר שממערב לו. המגדל שונה בצורתו ממגדלי המים של שנות ה-1930. הוא תוכנן על ידי המהנדס **דוד פריצקר**, שהוציא פטנט של שיטת בנייתו.

אפשר להחנות בסמוך למגדל, להשקיף על מרחביו המערביים של עמק חפר, להריח פריחות ולקרוא על קורותיו של המגדל בשילוט שלצידו.

מגדל המים של הדר עם נועד לספק בכוח הכבידה מים בלבד. בשונה ממגדלי המים ביישובים הסובבים, הוא לא היה רב-תפקודי ולכן הודגש בו ההיבט החזותי.

עם חיבורו של הדר עם למערכת המים הארצית בשנות ה-1990, הסתיים תפקידו של המגדל והוא עמד בשיממונו.

בשנת 2010 שופצו המגדל וסביבתו, והיום הוא מוסיף לניחוחות של פעם לנוסעים בכביש 5700.



מגדל המים של מושב הדר עם לפני שיפוצו בשנת 2010

צילום: ישראל זלר, מתוך אתר פיקיוויקי



מגדל המים של מושב הדר עם לאחר שיפוצו, 2025





צריף המגורים של מקימי כפר חיים ומגדל המים,
1935
מקור: אתר "הקשר הרב-דורי"

ממגדל למגדל. יורדים מגבעת מגדל המים של הדר עם ועולים בכביש 5700 לגבעה עליה נבנה בשנת 1935 מגדל מים רב-תפקודי למושב **כפר חיים**. המגדל ניצב כיום במרכז חורשה ובשטחה כלי עבודה חקלאיים, משולטים ומעוררי זיכרונות. שלוש הקומות שמתחת למיכל המים שימשו למוסדות הציבור של המושב. קומה ראשונה – כמרפאה הראשונה ולאחריה כספרייה. בקומה השנייה הייתה המזכירות, ובשלישית – מחסן הנשק.

המגדל על כל קומותיו משמש כיום כמוזיאון הכפר ולצידו המרפאה של פעם.

מגדל המים הרב-תפקודי של כפר חיים, 2025

מצגת אין כמו ההווה של העבר



המרפאה של פעם, 2025



ניחוחות בכפר חיים – כלים חקלאיים







יורדים מהגבעה דרך רחוב המגדל אל כיכר הכפר. את הניחוח שצויר על בריכת המים אי אפשר "לפספס". כך גם את שאר ניחוחות העבר, המצוירים והמוחשיים של הבאר הראשונה והפַּרייה – ביתם של שניים-שלושה פַּרֵי הרבּעה שהיוו ענף משק כשלעצמו בכפר.



מכלול משארי הנוף בכיכר של כפר חיים, 2025



הכפר כפסטורליה על קיר הבאר הראשונה בכפר חיים, 2025





למעלה ומימין: איור סביבתי –כפר וחקלאות, וחריש על בריכת המים של מושב כפר חיים, 2025

אתם תוהים בוודאי, מדוע היה צורך גם במגדל מרוחק יחסית, וגם בבריכת אגירה. את הבאר חפרו למרגלות הגבעה בשנת 1934. מֵימיה נשאבו למיכל שבראש המגדל וממנו זרמו לבתי המגורים, ואילו הבריכה העגולה, זו המצוירת, נועדה לאגירת מי שתייה לשעת חירום בלבד. הבאר פסקה לפעול בשנות ה-1950. אך אם תציצו דרך החלון המרושת, תוכלו עדיין לראות את המשאבה המקורית ואת המקום שבו היה סליק נשק של ההגנה. הטכנולוגיה של פעם עדיין כאן. נוסטלגיה.



הפרייה בבפר חיים, 2025



בפינה השמאלית העליונה
ניצבת עדיין המשאבה
של פעם, זו המקורית
משנת 1934

חוזרים עם "רחוב המים" לצומת עם כביש 5700. בצומת פונים שמאלה.

בדרך לקיבוץ משמר השרון – והחקלאות עוטפת מסביב.



פר ההרבעה "זוהר"
בפרייה שהוקמה בבפר
חיים בשנת 1935
מקור: דני רון



מערב עמק חפר
מתוך" אתר **עצומה**, 2020



חממות מודרניות לאורך כביש 5700 בדרך מכפר חיים לקיבוץ משמר השרון, 2025



בהמשך כביש 5700, ליד השילוט המוצג, פונים ל**קיבוץ משמר השרון**. לאחר מאפיית "השחר" פונים שמאלה לכיוון הגבעה עליה נבנה בשנת 1933 גרעין הקיבוץ. הדרך אל הגבעה מתחילה ליד בריכת המים העגולה. התמונה התלויה על הבריכה מלמדת שלאורך הדרך הייתה שדרת ברושים שניטעה בשנת 1940. במשך השנים השדרה התדלדלה וכיום נותרו לאורכה כמה עצים בודדים. בראש הגבעה מגרש חנייה.

כאן אפשר כבר להריח את הניחוחות של ראשית הקיבוץ. אנחנו נמצאים במכלול של משארי נוף, משולטים, המציגים את המראות של פעם.





בריכת המים בראשית הדרך לגבעת ההתיישבות הראשונה



שדרת הברושים שהייתה לאורך הדרך העולה לגבעת ההתיישבות בשנות 1940-1950

בראש הגבעה ניצב מגדל המים המרובע, סמל הקיבוץ, שנבנה בידי חבריו בשנת 1934 בתכנונו של **יעקב גינצבורג**. בראשו של המגדל חרכי ירי וזרקור לצורכי תצפית והגנה. המגדל תיפקד להספקת מים לקיבוץ עד שנת 2007.



חברי משמר השרון קודחים את באר א', 1934
מקור: מוזיאון "משמראשונים", משמר השרון



בניית מגדל המים, 1934



מגדל המים כיום, 2025

הקיבוץ נבנה והתפתח בצידה המערבי של הגבעה. שוטטות בשטח תגלה את הבית הראשון שנבנה, ואת בית הילדים. בית הילדים, המעוטר כיום בתבליט קיר של **גרשון קניספל**, נבנה בשנים 34-1933 מבטון מזוין על מנת להגן על הילדים. בשל כך הוא שימש גם כבית ביטחון.
באותו מכלול של משארי נוף בנוי נמצא גם המבנה ששימש מקלחת ציבורית לבחורים ולבחורות, שנבנתה ב-1937 ותפקדה עד סוף שנות ה-1960.

על גג המבנה היה שובך יונים. במקומו, מוצבים על הגג כמה פסלוני יונים ובצידו הצפוני כלוב של תוכים צבעוניים. כיום המקלחת של פעם משמשת כמוזיאון לתולדות קבוצת משמר השרון והוא נקרא מוזיאון "משמראשונים".



הבית הראשון שנבנה בקיבוץ
משמר השרון ממערב למגדל המים,
2025



בית הילדים והתבליט על הגבעה
בקיבוץ משמר השרון,
2025

מכלול משארי נוף, שיחי צבר, כלים ומבנים חקלאיים
ומוזיאון "משמראשונים" ששימש במקלחת ציבורית בראש
גבעת משמר השרון, 2025







מוזיאון הקיבוץ ובסביבתו
מבנים
וכלים חקלאיים



בצידה המזרחי של הגבעה, למרגלותיה, הוקם בשנת 1943 מבנה לפיטום ולגמילה של עגלים. תחתיו נחפר בעומק של ארבעה מטרים סליק להסתרת נשק. את הירידה לסליק הסתירה שוקת מסתובבת שהוסוותה בחבילות חציר. סביב המבנה פוזרו כלים חקלאיים ממתכת כדי לשבש את מגלי המוקשים של הבריטים. כיום סביבת הסליק "מקושטת" בפסלי ברזל אומנותיים, פרי יצירתם של אומני הקיבוץ.



גג הפח הגלי של המבנה, לבני הסיליקט, משקופי העץ הסדוקים, הברושים – מעוררים את ניחוחות העבר.

חוזרים לכביש 5700. שמאלה, צפונה, לקיבוץ מעברות.

למעלה, מבט מבפנים:
מבנה הפיטום וגמילת עגלים, תחתיו נבנה הסליק של משמר השרון,
2022
צילום: מירל לוטן

הירידה לסליק, 2022
מקור: אתר "תיירות עמק חפר"



הסליק בקיבוץ משמר השרון,
2025

מצגת אין כמו ההווה של העבר

קיבוץ מעברות הוא היישוב הוותיק ביותר במערב עמק חפר, ודווקא הוא זה המחזיר אותנו בהדרגה מהארץ של פעם אל הארץ של היום. הוא היחיד מבין היישובים שלאורך כביש 5700 שאין בו שלט אחד של המועצה לשימור אתרים. יש בו אתר אחד שהוחלט לשמרו אך הוא עומד עדיין בשיממונו.

הקיבוץ הוקם על גבעת כורכר מדרום לוואדי חווארית. על הגבעה הוקם לימים מוסד חינוכי שנקרא "רמות חפר". במתחם הגבעה הוקם ב-1953 בית תרבות שכונה "בית מנחם" לזכרו של **מנחם זינגר-יורש**, חבר הקיבוץ שנפל במלחמת העצמאות.

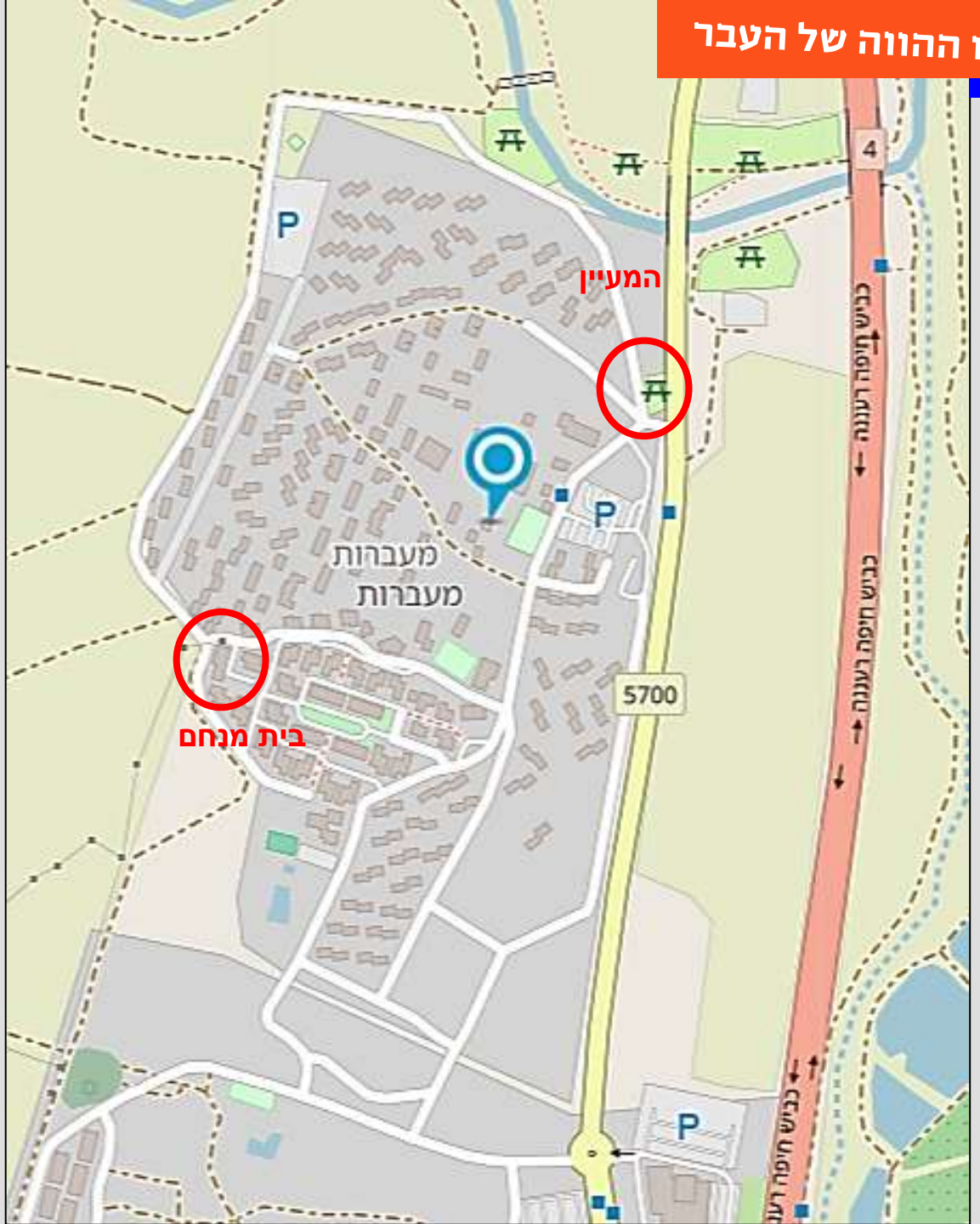

מפת קיבוץ מעברות, הצמוד לכביש 5700, מערבית לכביש 4



בצידו של הבניין יצר האומן **נתן רפפורט** תבליט של נער עירום המסמל רעיון אופטימי ומלא תקווה, שבו משתלב האדם הצעיר, העברי החדש, עם האדמה, הצומח והחי. בשנת 2017 נהרס המוסד החינוכי לטובת שכונת מגורים חדשה והתפתח מאבק על שימורו של בית מנחם. כל שנותר מהמוסד החינוכי הוא מגדל המים שניצב בראשה של הגבעה. לעומת מגדל המים ששופץ, נותר בית מנחם – שניצב בתפר שבין השכונה החדשה ובין בתי הקיבוץ הוותיקים – עזוב ומוזנח.



"בית מנחם", שריד אחרון של "רמות חפר" המסמל מאבק להצלת מבני מורשת בישראל ותבליט הנער שבצידו.



הגבעה עליה התיישבו מקימי הקיבוץ נמצאת בקרבת נחל אלכסנדר, בו היה המעבר היחיד שקישר את הארץ מהצפון אל הדרום. לכן, לקיבוץ ניתן השם "קיבוץ מעברות" - על שם המעבר.

לרגלי הגבעה, סמוך לכביש 5700 של היום, ממש מימין לשער הכניסה לקיבוץ, התנשאו שני עצי אקליפטוס מושרשים עמוק באדמה. ליד העצים נבע מעיין אליו היו באות הערביות בנות שבט החווארת למלא את כדיהן מים. מעיין זה שימש גם מקור המים הראשון של מייסדי הקיבוץ.



אבן הסימון
למעיין של
קיבוץ מעברות,
2025

את הניחוח האחרון של המסע לאורך כביש 5700 אפשר לחוש לצידה של האבן והבריכה הקטנה, המסמנים את מיקום המעיין, ליד פלג של נחל אלכסנדר, בצל עצי האקליפטוס.



בריכת המעיין
של קיבוץ מעברות,
2025

מצגת אין כמו ההווה של העבר















מקורות

- איתמר בנעט, "ישוב חדש של התא' האיכרים יוקם באדמות בקעה בשומרון", **הבקר**, יוני 1952
- איתמר בנעט, "בית יצחק, אב-טיפוס למושבה חקלאית משגשגת", **הבקר**, יוני, 1964
- עמוס הירש (עורך), "סיפורו של מושב נירה שהתאחד עם בית יצחק שער חפר ושמו נעלם מהמפה", **Youtube**
- איתן וורדית זיימן, "בית יצחק", אתר 'ארגון יוצאי מרכז אירופה', מרץ 2016
- מיכאל יעקובסון, "סיבוב בבית מנחם הנטוש בקיבוץ מעברות", אתר 'חלון אחורי', 2023
- זמירה לאופר (גוזנר), "ילדות של מחסור לא ולא, ילדות של הרבה אחרת", אתר 'הקשר הרב-דורי', 2018

אנו מכבדים את זכויותיהם של בעלי זכויות יוצרים ומשקיעים מאמצים באיתור בעלי זכויות יוצרים לצורך שימוש בחומרים המופיעים באתר. השימוש נעשה על פי סעיף 27א לחוק זכויות יוצרים תשס"ח-2007, ואם לדעתכם נפגעה זכותכם כבעלים של זכויות יוצרים בחומר המופיע באתר זה, הנכם רשאים לפנות באמצעות דואר אלקטרוני לכתובת: info@hamoreshet.org.il בבקשה לחדול מעשיית השימוש ביצירה, וציינו שם מלא ומספר טלפון, וצרפו צילום מסך וקישור לדף הרלוונטי באתר.

הפקה: מתנדבי קבוצת אבני מורשת – תקשורת לנכסי מורשת מוחשית [10/2025]

תחקיר, צילום וכתיבה: פרופ' אליהו שטרן

עיצוב: זאב הררי

אבני מורשת